

Slično radim kad se namjerim na nepoznate istine. Da bi ih upoznao, najprije ispitujem ono što je netko o njima razjasnio, pa dalje sam prosljedim, da bih istinu bolje upoznao.

***

U katoličkom ćudoređu postoje dužnosti za pojedina zvanja, službe i osobe koje se posebno njih tiču, na njih odnose. Znanost koja o tome govori zove se deontologija. To je nauka o dužnostima kao moralnoj obvezi pripadnika pojedinih staleža prema osobama koje su ovisne o njima (dužnosti liječnika prema pacijentu, odgojitelja prema odgajanimu, pravnika prema klijentu, bolničar prema bolesniku).

Smatram li ja da je ispitivanje savjesti upravo prema ovom dijelu kršćanske etike zahtjev koji se nameće svakom savjesnom čovjeku? To je ono što zovemo: ispitivanje savjesti prema vršenju staleških dužnosti.

***

Nedavno su novine donijele slijedeću vijest: Jedna privatna radiostanica u južnofilipinskom gradiću Zambvangi uvela je odnedavno jutarnji program koji izluđuje službenike zaposlene u gradskoj vijećnici. Radio DXLL objavljuje, naime, u osam sati ujutro imena i prezimena svih službenika općine koji kasne na posao. Tako su građani Zambvanga doznali za netočnost općinskih službenika. Ali, to nije sve. Jedan radio-reporter došao je na ideju da nakon početka radnog vremena obavještava redakciju, a zatim i slušaoce, koji od službenika nije za svojim stolom. Nakon petodnevnih jutarnjih emisija svi su službenici dolazili na posao točno, na minutu!

Tko će reći da opomene, upozorenja i prijekori, upravljani na pravi način, ne donose plod u odgoju, čak i starijih?

***

Karikatura je slika osobe s njezinim (uglavnom slabim) značajnim obilježjima. Ona može ismijehivati naše slabosti, ali nam istodobno pomaže da upoznamo svoje nedostatke, da lakše podnosimo ako nas na njih upozore. Pomaže nam da ih, po mogućnosti, ispravimo. Dobrohotni karikaturist može nam biti pravi prijatelj; naime, on nas ne ponižava nego upozorava.

***

Iskustvo drugih treba prihvatiti ako je ono vjerni izraz života. Osobno nam iskustvo uz razmišljanje koristi čim smo ga stekli, a tuđe kad smo ga upoznali. Ta dva se iskustva mogu savršeno nadopunjavati (komplementirati). Tolstoj veli:

»Često čujemo kako mladost kaže: ne želim živjeti razumom drugoga, razmišljat ću sam. A čemu razmišljati o onomu što je već poznato. Uzmi što je gotovo i idi dalje. U tome je snaga čovječanstva.«

Učenje se upravo temelji na prihvaćanju onoga što su prethodno iznašli, jer nikamo ne bismo prispjeli ako bismo sve morali iznova provjeriti vlastitim iskustvom. Svi se novi izumi temelje na onom što je već provjereno.

POGLED NA JURJA KRIŽANIĆA

Ivan Golub, Križanić, Zagreb, 1987.

To mo Vukšić

Riječ je o Jurju Križaniću (1617. ili 1618—1683), Hrvatu, svećeniku, misionaru, teologu, jezikoslovcu, zaljubljeniku i stradalniku sveslavenskog crkveno-političkog jedinstva. Rođen je u Obrhu; školovao se u Ljubljani, Gracu, Bolonji i Rimu. Boraveći u Rimu, u grčkom zavodu, doktorira iz teologije.

Posebno proučava teološke kontroverzije između kršćanskog Istoka i Zapada s nakanom da pođe u Rusiju za što se oduševio nakon čitanja *Moscovie* A. Possevina, papina poslanika kod cara Ivana Groznoga. Križanić stoga 1641. piše F. Ingoliju, prvom tajniku Propagande (1622) i izlaže mu svoju »moskovsku namisao«. »Ja ne držim Moskovljane, veli Križanić, niti krivovjercima, niti raskolnicima (jer njihov raskol nije nastao iz oholosti, pravog korijena raskola, nego iz neznanja), već ih držim za kršćane koji su jednostavno zavedeni u zabludu«.

Godinu dana nakon toga Križanić završava u domovini. Odbija ponuđene časti i postaje župnik u Nedelišću i Varaždinu. S dopuštenjem Propagande 1647. odlazi u Moskvu, gdje ga oduševljava mladi car Aleksej M. Romanov (1645—1676). Kao kapelan carskog bečkog poslanstva Križanić 1651. boravi dva mjeseca u Carigradu. Inače živi u Rimu i piše, ali ne dovršava, djelo *Bibliotheca Schismaticorum Universa* u polemici s pravoslavnom *Kirilovom knjigom*, punom kleveta na Katoličku Crkvu, koju je nabavio za boravka u Moskvi. Godine 1655. gubi spor vođen u Svetoj rimskoj roti oko sadržaja pojma »Ilirska zemlja« pape Siksta V. (1585—1590). To je crkveno sudište presudilo da u Iliriju spadaju: Dalmacija, Hrvatska, Slavonija i Bosna, a Križanić je, vjerojatno, *sub specie intentionis moscoviticae et unionis Slavorum* držao da ovamo spadaju i Kranjska, Štajerska i Koruška.

Čim je čuo da su u Moskvi otvorene filozofske škole, Križanić 1658. napušta Rim i kreće put Rusije bez Propagandina odobrenja. Tamo stiže u rujnu slijedeće godine i predstavlja se pod kriptonomom Jurij Biliš. Nudi one usluge o kojima je pisao Ingoliju, ali je na nekakvo pitanje odgovorio »neku glupu riječ« i 1661. biva prognan u Sibir. U Tobolsku ostaje sve do dolaska novog cara. Kroz to vrijeme, oslobođen svih utjecaja u robijaškoj samoći, piše osam svojih djela. Novi car ga 1676. oslobađa iz sibirskog uzništva, a slijedeće godine mu dopušta da može napustiti Rusiju. Križanić, međutim, odlazi u Vilnius i 1678. postaje dominikanac. Kad mu poglavar ne dopušta da ide u Rim, Križanić se pridružuje vojsci J. Sobieskoga koja 1683. hita k Beču da ga brani od Turaka. Beč tada nije pao, ali je Križanić zauvijek ostao pod njegovim zidinama.

O Križaniću teologu, jezikoslovcu i političaru rečeno je i napisano mnogo. O tristotoj godišnjici njegove smrti (1983) održani su znanstveni skupovi u Zagrebu, Kijevu i New Yorku. Proučavaju ga i ruski, i hrvatski, i američki stručnjaci. Možda i još tko, a za života je tiskao samo petnaest stranica i koju pjesmu. Nitko se od njih, međutim, nije pozabavio isključivo psihološko-duhovnim profilom Križanićeve osobe. Prvi je to učinio Ivan Golub koji se u knjizi, evo, čitate, bavi *ex professo* Križanićevom ličnošću.

Ikao je na svakoj stranici ove knjige uočljivo da Golub piše o Križaniću (da parafraziram samog autora) *sub specie amicitiae* (5), ipak se velika autorova kritičnost provlači cijelom knjigom. Uostalom, ta oznaka nije nikakva novost u Golubovom radu jer je poznato da mu je takav rad otvorio vrata i »carskih« akademija. Ipak čitatelju se nameće misao: da nije tog prijateljstva, tko zna, možda bi se i Golubu omakla koja »teža« riječ o Križaniću.

U petom dijelu knjige (*Križanić u sebi*, 209—250) Golub otkriva da je Križanić bio polifona ličnost; da je zastupao stegu i bio protiv mekušnosti u životu; da je sav svoj život istrošio u traženju mudrosti i u njegovanju jezika, ali njegova je »sudbina bila takva da je bio daleko od onih s kojima je htio razgovarati, a blizu onih s kojima nije imao što razgovarati« (214).

Mislilac, djelatnik i stradalnik, vizionar, utopist i realist, Križanić je bio usmjeren *versus unum*. To jedno je sklad, harmonia mundi, koja bi se trebala započeti ostvarivati skladom među Slavenima, zatim slogom Slavena s drugim narodima, skladom među Crkvama, da bi onda nastao sklad svijeta kao takvoga — *civitas Dei*.

Radi svega toga, i onoga što je rečeno u knjizi a ovdje nije spomenuto, Križanić je i revolucionar izmirenja, i pomiratelj suprotnosti, izmiritelj vlasti i savjesti, i stalan i gibljiv. On je čovjek čiju sibirsku robiju smatraju njegovom pogodnošću.

Ipak, »Križanićev stil je strastvenost, i to u svemu, što daje čar njegovoj ličnosti. To je izraz njegove osobnosti, ali i izraz njega kao barokne ličnosti. Za barok je značajno da razum čini sredstvom osjećaja« (249). Iako je barokno dijete, u Križanića bi razum služio osjećajima, a osjećaji razumu. I to ga još jednom čini Križanićem — drukčijim; ali i bližim nama, tri stoljeća dalekima.

HRVATSKA DIJASPORA

Stjepan Krpan: Od Karaša do Biferna. Zapisi o Hrvatima u Rumunjskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Austriji i Italiji, Kršćanska sadašnjost Zagreb, 1988, str. 327.

Nikola Bičanić

Vrlo je zanimljiva i poučna knjiga prof. Stjepana Krpana *Od Karaša do Biferna. Zapisi o Hrvatima u Rumunjskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Austriji i Italiji*, koja je u izdanju zagrebačke Kršćanske sadašnjosti izišla prije dvije godine. U njoj je autor služeći se literarnim vrelima i vlastitim istraživačkim iskustvom plastično ocrtao hrvatsku dijasporu u pet evropskih država koja je nastala do početka 19. stoljeća i koja je veća od dijaspore bilo kojeg drugog naroda. Uvaženi poznavalac našega iseljenništva, Krpan je u ovoj svojoj knjizi dao sintezu pitanja vezanih uz hrvatsku dijasporu i time dao važan doprinos nastojanjima koja su se u našoj nauci i u hrvatskoj historiografiji počela javljati još od Frana Kurelca polovicom prošloga stoljeća.

U Rumunjskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Austriji i u Italiji danas živi više od 150 tisuća Hrvata čiji su preci u ove krajeve dolazili počam od 15. st. Među njima najviše ih živi u Mađarskoj (oko 90 tisuća), pa u istočnoj austrijskoj pokrajini Burgenlandu (Gradišću, oko 45 tisuća), zatim u Rumunjskoj (više od 8 tisuća), pa u Slovačkoj, u njenom jugozapadnom dijelu oko Bratislave (oko 4 tisuće), zatim u Italiji, u pokrajini Molise zapadno od grada Termolija, oko 3 tisuće. Među tim našim iseljenicima najviše ih je podrijetlom iz Like, Pozrmanja, Pokrčja, Pokuplja i Pounja, dakle iz onih naših krajeva gdje su osobito teški i krvavi bili okršaji s Turcima tijekom 15. i 16. st. i u kojima je u kasnijem vremenu turska vladavina bila nesnošljiva. K ovima treba dodati i one iseljenike koji su iz međurječja Save i Drave te iz zapadnih dijelova Hrvatske i iz Bosne preseljeni na vlastelinska imanja u zapadnu Ugarsku iz čisto gospodarskih razloga nakon Turaka.

Zahvaljujući ustrajnosti vlastitoga narodnog bića ove se naše skupine nisu pretopile u golemoj većini stranog življa, nego kao mali hrvatski otočići uporno ustrajavaju u oceanu tuđine iz kojega nerijetko izbijaju očite asimilacijske tenzije. Pri tom je najbitniji čimbenik toga trajanja očuvanje hrvatskog jezika kao temeljne komponente našeg narodnog bića, što je u najneposrednijoj funkciji četiriju najznačajnijih činitelja: obitelji, škole i Crkve te prosvjetnih i kulturnih društava. Kroz višegodišnja istraživanja na licu mjesto prof. Stjepna Krpan je došao do zaključka da su u Austriji, Mađarskoj i Rumunjskoj aktivna prva tri od spomenutih činitelja, kojima se u Austriji i u Mađarskoj često pridružuje i četvrti, te da je u Čehoslovačkoj i u Italiji sav teret očuvanja hrvatskoga jezika na obitelji. »Izdržljivost hrvatskih obitelji u čuvanju naše riječi u talijanskim Molisama upravo je začuđujuća« —ističe autor ove knjige u predgovoru, gdje naglašava i to da je s obzirom na postojeće stanje u Austriji i u Mađarskoj u vezi s čuvanjem hrvatske tradicije i jezika najznačajnija uloga Katoličke Crkve. Ne bi, međutim, valjalo prenaglašavati značenje nijednog od spomenutih čimbenika posebno, jer kao što i prof. Krpan ističe, svi su oni »podjednako važni stupovi koji, u uvjetima okruženosti većinskim narodom, drže zgradu našeg jezika. Ispadanjem iz funkcije jednog od tih nosača biva čvrstina i stabilnost te zgrade ozbiljno ugrožena.« Ne treba po-